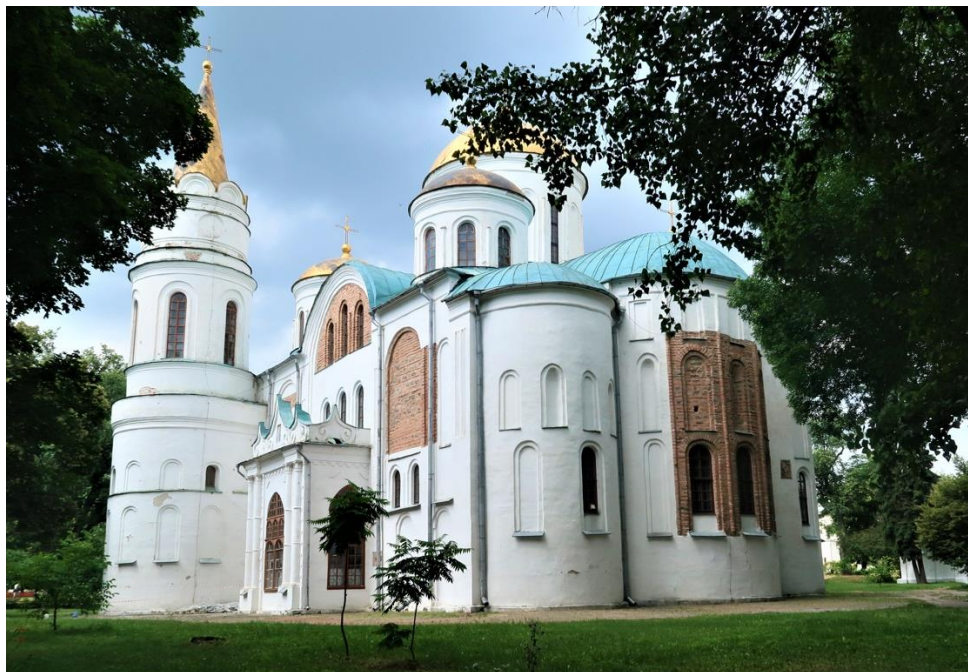

Sobór Przemienienia Pańskiego w Czernihowie

Agnieszka Gronek, Uniwersytet Jagielloński

Series Byzantina. Ukrainica, 4, 2022

Autor staroruskiej kroniki „Powieść lat minionych” pod rokiem 1036 (6544) zapisał: „Mścisław wyszedł na łowy; rozchorował się i umarł. I położyli go w cerkwi Świętego Spasa, którą sam założył; wzniesiono ją za niego tak wysoko, jak na koniu stanąwszy ręką można sięgnąć”. Jest to najstarsza wzmianka w źródłach pisanych dotycząca czernihowskiego soboru. Jego budowa rozpoczęła się zapewne około 1035 roku, ale zanim została wykończona, już spełniła swoje funkcje religijne i polityczne, stając się nekropolią książąt czernihowskich. Tu został pochowany jej fundator, książę Mścisław, syn Włodzimierza Wielkiego, a następnie, między innymi, jego żona Anastazja i syn Eustafij, kijowski książę Światosław (1076), jego synowie Gleb (1078) i Oleg (1115), oraz wnuki Włodzimierz (1151) i Igor (1147). Ten ostatni czczony jest jako święty prawosławny, a sobór Spaski stanowił główne centrum jego kultu.

1. Sobór Przemienienia Pańskiego w Czernihowie, widok od strony wschodniej

Sobór do dziś zachował swoją pierwotną, krzyżowo-kopułową formę, charakterystyczną dla średniowiecznej architektury bizantyńskiej. Trójnawowy korpus z niewielkim transeptem

zakończony jest od wschodu trzema absydami, od zachodu narteksem, do którego od północy dostawiono basztę z klatką schodową, od południa baptysterium. Nad nawami bocznymi i narteksem znajdują się empory, zachodnia oddzielona od nawy trzema arkadami. Cerkiew zwieńczona została pięcioma kopułami: z centralną umieszczoną na ośmiobocznym bębnie, bocznymi na czterobocznych, absydy zaś - konchami. Dziś świątynia jest otynkowana i pobielona; pierwotnie dekoracja ścian była surowa, podzielona pilastrami, płaskimi na parterze, profilowanym na piętrze, co odpowiada wewnętrznym podziałom, oraz uskokowymi blendami, wieńczonymi półokrągłym łukiem. Dodatkową dekorację stanowi fryz złożony z krzyży i meandrów, umieszczony nad oknami.

2. Płyty kamienne na emporyze transeptu w soborze Przemienienia Pańskiego w Czernihowie,
XI w.

Sobór wybudowano techniką mieszaną: z cegły bizantyńskiej o wymiarach 30x32x3 cm układanej naprzemiennie z tzw. rzędem cofniętym i z prawie nieobrobionego, ciemno-szarego piaskowca; z samej cegły ułożono sklepienie i arkady. Technika budownicza, jak i formy

stylistyczne świadczą o bizantyńskim pochodzeniu majstrów, znających architekturę stołecznego Konstantynopola.

Osobliwością tej świątyni jest obecność we wnętrzu czterech par filarów, w tym pary ustawionej bezpośrednio przy absydach wschodnich oraz zdecydowane odgraniczenie narteksu od wnętrza. Ramiona transeptu od nawy oddzielone były marmurowymi kolumnami z jońskimi kapitelami, które zachowały się we wnętrzu późniejszych, cylindrycznych. Jest to element charakterystyczny dla architektury Konstantynopola.

3. Kolumna marmurowa z jońskim kapitelem w soborze Przemienienia Pańskiego w Czernihowie, XI w.

Wnętrze ozdabiał freski i rzeźbione ornamentalne płyty, które zachowały się do dziś na emporach. Z pierwotnej dekoracji malarskiej znany jest tylko wizerunek świętej niewiasty, identyfikowanej niekiedy jako św. Tekla, zaginiony w roku 1941.

4. Ikonostas w soborze Przemienienia Pańskiego w Czernihowie, 1793-1798

Świątynia była kilkakrotnie remontowana i przebudowywana. Poważniejsza przebudowa miała miejsce w latach 60. XVII w z inicjatywy biskupa czernihowskiego, Łazarza Baranowicza, który został również tu pochowany (1693). W tym czasie kopułą nadano barokowe formy, powiększono absydę, a drewniane poszycie dachu zastąpiono blachą. Kilkakrotne pożary w XVIII wieku zniszczyły średniowieczne freski, całą drewnianą konstrukcję, bardzo

uszkodziły basztę ze schodami na empory, marmurowe kolumny, baptysterium. Prace restauracyjne, trwające w ciągu drugiej połowy XVIII wieku, znacznie zmieniły wygląd świątyni: odbudowano zawałoną basztę, dobudowano drugą od południa, przez co zniszczono średniowieczne baptysterium, rozebrano empory nad nawami bocznymi, a marmurowe kolumny obłożono ceglami. W roku 1818 dobudowano przy wejściach do cerkwi barokowe przedsionki.

5. Wrota królewskie w ikonostasie w soborze Przemienienia Pańskiego w Czernihowie,
1793-1798

Z lat 1793-1798 pochodzi barokowy ikonostas. Zaprojektował go kałużki architekt Yasnygin Ivan Denisovich, wykonali niżyńscy snycerze, Sava Voloshenko i Stepan Bilopolskyi, a ikony namalował kapłan Timofey Mizko z Borzna koło Czernihowa. Z wieku XIX pochodzą malowidła na ścianach i sklepieniach. Sobór jest częścią rezerwatu architektoniczno-historycznego; prowadzone są starania o wpisanie go na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Bibliografia

В.Д. Віроцький, *Храми Чернігова*, Київ 1998

Ю.С. Асєєв, *Джерела. Мистецтво Київської Русі*, Київ 1980

Історія української архітектури, ред. В. Тимофієнко, Київ 2003

Д.П. Кривавич, В.А. Овсійчук, С.О. Черепанова, *Українське мистецтво*, Львів 2004